

3. Adjektivní flexe

1. Adjektivália

- SG *adjektiv-um*, PL *adjektiv-a*
- SG *adjektivál-e*, PL *adjektivál-ia*

Adjektivália

- primárně slouží jako MODIFIKÁTORY nebo DETERMINÁTORY, tj. ZÁVISLÉ členy substantivní fráze
- lexémy morfosyntakticky obdobné (tzv. deskriptivním) adjektivům

- a) adjektiva (*lače romeha/romenca*)
- b) demonstrativa (*ole romeha/romenca*)
- c) členy (*le romeha/romenca*)
- d) pronominália kvality (*varesave romeha/romenca*)
- e) kardinália (*jekhe romeha, pandže/varekeci romenca*)
- f) ordinália (*elšebnone/varekecitone romeha/romenca*)
- g) jiné kvantifikátory (*gone jareha*)
- h) genitivní tvary substantiválií (*mire romeha/romenca*)

Genitivní tvary

- 1. tvary substantiválií
- 2. adjektivália

„s manželem sestry mého otce“

<i>mire</i>	<i>dadeskera</i>	<i>pheňakere</i>	<i>romeha</i>
[[[<i>m-ir-e</i>	<i>dad-es-ker</i>]- <i>a</i>	<i>pheň-a-ker</i>]- <i>e</i>	<i>rom-e-ha</i>]
↑	↑	↑	
ME	DAD	PHEN	

Substantivizace

- všechna adjektivália (kromě urč. členu) mohou být substantivizována
- SYNTAKTICKÁ substantivizace = v důsledku elize řídícího substantiva se primární modifikátor stává řídícím členem substantivní fráze (vs. ONOMAZIOLOGICKÁ substantivizace)

(1) [*Keci romen-ca*] *imar avka kerd'as?*

<i>Kecen-ca?</i>	← <i>keci romen-ca</i>
<i>Me na džanav, trinen-ca?</i>	← <i>trin-e romen-ca</i>
<i>No imar buteren-ca.</i>	← <i>buter-e romen-ca</i>

(2) [*Kasker-a da-ke*] *odá phend'al?*

<i>Hoj kaskera-ke?</i>	← <i>kasker-a da-ke</i>
<i>Ňikaskera-ke.</i>	← <i>ňikasker-a da-ke</i>
<i>No kovaskera-ke,</i>	← <i>kovasker-a da-ke</i>
<i>sar pes vičinel, Mišuskera-ke,</i>	← <i>Mišusker-a da-ke</i>
<i>avka, leskera-ke.</i>	← <i>lesker-a da-ke</i>

2. Flexivní kategorie

A) Kategorie shody (kongruenční kategorie)

- hodnoty determinované syntakticky, shodou s řídícím substantivem
- a) plná kongruence u čísla a rodu
- b) omezená („DEFLEKTOVANÁ“) kongruence u pádu: substantivní pád = **S-PÁD** (8) vs. adjektivní pád = **A-pád** (2)

Tab. 1: Substantivní a adjektivní pád

NOM = nominativ	<i>cikn-o murš</i>	NOM = nominativ
OBL = obliquus	<i>cikn-e murš-es</i>	ACC = akuzativ
	<i>cikn-e murš-es-ke</i>	DAT = dativ
	<i>cikn-e murš-es-te</i>	LOC = lokativ
	<i>cikn-e murš-es-tar</i>	ABL = ablativ
	<i>cikn-e murš-e-ha</i>	SOC = sociativ
	<i>cikn-e murš-es-ker-</i>	GEN = genitiv
VOC = vokativ	<i>cikn-e murš-eja</i>	VOC = vokativ

B) Kategorie modifikace

- jen v někt. AHI dialektech (zvl. Selice)
- je-li KRÁTÍCÍ adjektivum zakončené na *-o* v pozici modifikátoru (M+), dochází ke krácení poslední samohlásky flexivního kmene
- paradigmatická kategorie: zdvojuje počet flexivních tvarů! čtyř-rozměrné paradigma!

(3) <i>TIKN-o kher</i>	<i>o kher hi TIKN-o</i>	<i>ole TIKN-e kher-eha</i>	<i>ole TIKN-eha</i>
<i>PÁRN-o kher</i>	<i>o kher hi PÁRN-o</i>	<i>ole PÁRN-e kher-eha</i>	<i>ole PÁRN-eha</i>
<i>BAR-o kher</i>	<i>o kher hi BĀR-o</i>	<i>ole BĀR-e kher-eha</i>	<i>ole BĀR-eha</i>
ATRIBUT (NOM)	PREDIKÁT	ATRIBUT (OBL)	SUBSTANTIVIZ.
M+	M-	M+	M-

- a) KRÁTÍCÍ adjektiva
 - někt. nepřejatá nederivovaná adjektiva: *bár-o, barvál-o, čál-o, jál-o, kál-o, kól-o, lách-o, lól-o, mát-o, nasvál-o, purán-o, phár-o, sán-o, sapán-o, sást-o, tát-o; név-o; čúč-o, phúr-o, šúk-o, šúl-o, šúž-o, thúl-o, úč-o*
 - derivovaná adjektiva na *-ál-, -án-, -ikán-*: např. *bast-ál-o, rom-án-o, dilin-ikán-o*

- někt. oikoklitická participia: *khú-d-o, mú-l-o, pé-k-o, prá-d-o, phá-g-o, sí-d-o, tá-d-o*
- genitivy na *-ár-*: *am-ár-o, tum-ár-o*

a) NEKRÁTÍCÍ adjektiva

- někt. nepřejatá nederivovaná adjektiva: *párn-o, térn-o*
- přejatá adjektiva: např. *somorú-n-o* „smutný“ (< maď. *szomorú*)
- někt. oikoklitická participia: *čór-d-o, há-l-o, pí-l-o, phír-d-o, rú-n-o, sú-t-o, thár-d-o*

3. Flexivní klasifikace

Kritéria

- marker NOM.SG.M (= základní tvar)
- marker NOM.SG.F
- marker NOM.PL
- markery OBL, zvl. jejich kmenové morfémy („extenze“)

Tab. 2: Klasifikace adjektiv (východoslovenská romština)

TŘÍDA	VZOR	NOM.SG.M	NOM.SG.F	NOM.PL	OBL
AØ	ŠUKAR	(Ø)	(Ø)	(Ø)	<i>-e~a</i>
Ao	TERNO	<i>-o</i>	<i>-'i</i>	<i>-e</i>	<i>-e~'a</i>
*Ao	ŠARGO	<i>-o</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-on-e~a</i>
PTC	KERDO	<i>-o</i>	<i>-'i</i>	<i>-e</i>	<i>-on-e~a</i>

Pozn.: Palatalizace (') zasahuje pouze kmeny zakončené na dentály /t d n l/

- a) AØ = (oikoklitická) KONSONANTICKÁ adjektiva
 - několik nederivovaných pre-evropských adjektiv: *chor* „hluboký“, *kuč*, *midžech* „zlý“, *šukar*, *tang* „úzký“ aj.
 - komparativy/superlativy adjektiv na *-eder*
- b) Ao = OIKOKLITICKÁ vokalická adjektiva
 - většina nederivovaných pre-evropských adjektiv, např. *bar-o*, *lačh-o*, *nasval-o*
 - adjektiva derivovaná pomocí pre-evropských sufixů, např. *bacht-al-o*, *rom-an-o*, *upr-un-o*, *bar-ikan-o*, *dilin-or-o*; většinou z pre-evropských bází
- c) *Ao = XENOKLITICKÁ vokalická adjektiva
sufixy řeckého původu (NOM.SG *-o*, NOM.PL *-a*, snad i OBL extenze *-on-*)
 - nederivovaná adjektiva přejatá z evropských L2, např. *kedveš-n-o* (< maď. *kedves*)
 - adjektiva derivovaná pomocí přejatých evropských sufixů, např. *čech-ik-o* (*-ik-* < řeč.); většinou z evropských bází
- d) PTC = oikoklitická participia
v SG jako Ao (oikokliticky), v PL jako *Ao (xenokliticky)

Tab. 3: Flexe derivovaných adjektiv podle původu

SUFIX:	pre-evropský	evropský
BÁZE:		
pre-evropská	OIKO	<i>XENO</i>
evropská	<i>OIKO</i>	XENO

Ostatní adjektívalia

- a) nesklonná adjektívalia, např. *PTC *-imen*, kvantifikátory *keci*, *varekeci* atd., přejatá kardinália na V (*efta*, *ocho*, *eña*, *tranda*)
- b) jako AØ: např. heteropronomen *aver*, nepřejatá kardinália a kvantifikátory na C (*jekh* atd., *but*, *kotor*)
- c) jako Ao: genitivní tvary substantiválií (vč. posesivních zájmen), pronomi-nália kvality (*savo*), nepřejaté kvantifikátory na *-o* (*gono*)
- d) jako *Ao: ordinália (*elšeb-n-o*; *duj-t-o*, větš. obsahují přejatý sufix *-t-* < řeč.), někt. přejatá pronomi-nália (*calo* < sch/slk.)
- e) specifická DEIKTICKÁ flexe: e1) urč. člen, e2) demonstrativa

Ostatní dialekty: hlavní rozdíly

- 1) *Ao: v AHI dialektch neexistuje xenoklitická třída adjektiv – i přejatá adjektiva zde patří ke třídě Ao

Tab. 4: Flexe přejatých aj. adjektiv v AS a AHI dialektch

	NOM.SG.M	NOM.SG.F	NOM.PL	OBL
AS	<i>kedvešn-o</i>	<i>kedvešn-o</i>	<i>kedvešn-a</i>	<i>kedvešn-on-e-a</i>
AHI	<i>kedvešn-o</i>	<i>kedvešn-i</i>	<i>kedvešn-e</i>	<i>kedvešn-e-a</i>

- 2) Ao: v AHI dialektch nedochází k palatalizacím

Tab. 5: Palatalizace adjektiv (Ao) v AS a AHI dialektch

	NOM.SG.M	NOM.SG.F	NOM.PL=OBL	OBL.SG.F
AS	<i>parn-o</i>	<i>parň-i</i>	<i>parn-e</i>	<i>parň-a</i>
AHI	<i>párn-o</i>	<i>párn-i</i>	<i>párn-e</i>	<i>párn-a</i>

- 3) AØ: v někt. dialektch nesklonná, v dalších NOM.PL *-a* (např. Selice *šukár-a*, *bareder-a*, ale nikoli **kuč-a*)

4. Flexe určitého členu: interdialektální srovnání

Pozn.: K flexi demonstrativ viz zvláštní lekci.

- shoda s Ao plná v NOM.SG.M, v někt. dialektech i v NOM.SG.F
- shoda s Ao částečná v OBL

Tab. 6: Flexe určitého členu ve slovenské romštině

	NOM		OBL	
	SG.M=PL	SG.F	SG.M=PL	SG.F
A	<i>o</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>a</i>
B	<i>o</i>	<i>i</i>	<i>(l-)e</i>	<i>(l-)a</i>
C	<i>o</i>	<i>e</i>	<i>l-e</i>	<i>l-a</i>
D	<i>o</i>	<i>i</i>	<i>l-e</i>	<i>l-a</i>
E	<i>o</i>	<i>i</i>	<i>ol-e</i>	<i>ol-a</i>

- A. AS Českoř, sz. Slovensko-Liptov (Pribylina)
- B. AS vých. Horehronie (Šumiac, Telgárt)
- C. AS většina (Záhorie, Spiš-Šariš-Zemplín atd.)
- D. AS záp. Horehronie (Č. Balog, Brezno, Závadka),
AS Gemer (Rim. Píla, Jelšava, Krásnohorské Podhradie),
AHI vých. (Klenovec)
- E. AHI záp. (Selice)

- NOM.SG.M **o-va > o* (redukce)
- NOM.PL **o-la > o* (redukce)
- NOM.SG.F **o-ja > e* (redukce) > *i* (vliv Ao)
- OBL *ol- > l-* (redukce) > nulový kořen (další redukce)